

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3.30 (477)

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2019.04.018>

Л.А. Горошкова¹, Є.В. Хлобистов²

¹Запорізький національний університет

²Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Мета дослідження – проведення суспільно-географічного обґрунтування напрямів, моделей, механізмів та пріоритетів реформування адміністративно-територіального устрою країни на засадах децентралізації на прикладі Запорізької області. Проведений аналіз результатів децентралізації забезпечив можливість виявити чинники, що сповільнюють процеси реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. Доведено необхідність суспільно-географічного обґрунтування механізмів подальшого розвитку реформ. Запропоновано здійснення подальшого укрупнення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) шляхом їх об'єднання у кластери. Для визначення рівня, можливостей і перспектив створення кластерів ОТГ використано кластерний аналіз, який був проведений на прикладі ОТГ Запорізької області. За результатами проведеного аналізу виявлено наявність семи кластерів, до складу кожного з яких входять ОТГ з подібним рівнем економічного розвитку. Сформовано пропозиції щодо приєднання на наступному етапі децентралізації до сформованих кластерів тих сільських рад, в яких не створено ОТГ. Отримані результати можуть бути основою для розроблення рекомендацій щодо оптимізації використання соціально-економічного потенціалу розвитку об'єднаних територіальних громад. Проведене дослідження, спрямоване на наукове забезпечення процесів децентралізації, сприятиме формуванню оптимальних територіальних комплексів, які акцентують регіональну політику на базовий та субрегіональний територіальний рівень, що матиме потенціал та спроможність до сталого розвитку.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій; децентралізація; об'єднані територіальні громади; соціально-економічний потенціал розвитку; кластерний аналіз; кластери; Запорізька область.

L.A. Horoshkova¹, Ie.V. Khlobystov²

Zaporizhzhia National University

²National university of Kyiv-Mohyla academy

UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT POTENTIAL (THE CASE OF ZAPORIZHZHIA REGION)

The aim of the study is to provide socio-geographic basis of directions, models, mechanisms and priorities of the national administrative and territorial structure reform based on the principles of decentralization the case of Zaporizhzhia region. Decentralization results analysis allowed to identify the determinants slowing down the processes of the administrative and territorial structure's reform in Ukraine. It has been proposed to consolidate United territorial communities (UTCs) by clustering them in the future. To determine the level, opportunities and prospects of UTC clusters' building, the cluster analysis has been used by examining UTCs of Zaporizhzhia region. The analysis revealed seven clusters, with UTCs of similar economic development rate. The suggestions for village councils to join the formed clusters with UTCs during the next stage of decentralization have been made. The study findings form the basis for recommendations concerning optimization of UTCs socio-economic development potential. The research aimed at scientific support of decentralization processes will help to form optimal territorial complexes emphasizing regional policy at the basic and sub-regional territorial levels, which have the potential and capacity for sustainable development.

Keywords: administrative and territorial structure; decentralization; United territorial communities; socio-economic development potential; cluster analysis; clusters; Zaporizhzhia region.

Актуальність теми дослідження

Комплексне бачення реформ, яких потребує українське суспільство, представлене у «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [1], схваленій Указом Президента України. Одним із десяти пріоритетів Стратегії є децентралізація та реформа державного соціально-економічного устрою, перебудова територіальної організації об'єктів господарювання.

Забезпечення збалансованого і взаємопов'язаного просторового розвитку сформульовано і у «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», яка розроблена українськими експертами під керівництвом академіка НАН України Л.Г. Руденка за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України», проект якої передано для затвердження у вищі керівні державні органи України [2].

Процес реформування адміністративно-територіального устрою в Україні було розпочато з 2014 р. і планувалось завершити до 2020 року. Однак вже сьогодні можна констатувати, що обсяг реформ залишається обмеженим, а темпи їх виконання – досить повільними. За п'ять років реформування було створено ОТГ, які охоплюють лише 40% території України і включають 70% населення. Стосовно процесів децентралізації у регіонах країни, то існують істотні відмінності щодо активності створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). У зв'язку з цим існує необхідність прискорення процесу децентралізації та підвищення його ефективності.

Стан вивчення питання, основні праці

Аналіз досвіду децентралізації у світі проведено, зокрема, у роботах [3-5]. Сучасні аспекти вирішення проблем розвитку територіальних громад та місцевого самоврядування досліджують вітчизняні вчені О.А. Баталов, О.І. Дацко, Є.О. Маруняк, С.А. Лісовський, Ю.Б. Молодожен, Л.Л. Муркович, Д.І. Олійник, Я.Б. Олійник, А.П. Павлюк, Л.Г. Руденко та інші [6-13]. Результати власних досліджень проблеми наведені в [14-19 та ін.]. Більшість науковців здійснюють аналіз результатів децентралізації на першому, добровільному, її етапі. Поза увагою залишилась проблема формування моделі подальшого реформування адміністративно-територіального устрою держави, оскільки перший етап завершується у 2019 році. Крім того, на сьогодні існує

необхідність суспільного-географічного обґрунтування реформ субрегіонального рівня в напрямі скорочення кількості районів шляхом їх укрупнення.

Мета дослідження – суспільно-географічне обґрунтування напрямів, моделей, механізмів та пріоритетів реформування базового адміністративно-територіального устрою країни на засадах децентралізації на прикладі Запорізької області.

Методи дослідження

У процесі проведення дослідження використано загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналітичне групування) та спеціальні (абстрагування, економіко-математичне моделювання та інші) методи вивчення явищ і процесів.

Було використано кластерний аналіз, що є сукупністю методів класифікації об'єктів на однорідні групи на підставі визначення поняття відстані між ними. У результаті кластерного аналізу формуються кластери або групи подібних об'єктів. Перевагою цього методу є те, що він дає змогу класифікувати об'єкти не за однією ознакою, а за декількома одночасно. Кластерний аналіз не накладає обмеження на вид розглянутих об'єктів та кількість даних, на відміну від більшості економіко-математичних методів.

Процедура кластерного аналізу може бути реалізована у середовищі Microsoft Excel, програмних системах STATISTICA, MatLab тощо. У більшості сучасних геоінформаційних пакетів процедури певної кластеризації також наявні. Проте кожен з програмних продуктів має свої обмеження.

При використанні кластеризації за стандартною процедурою з використанням програмних продуктів та геоінформаційних пакетів вона буде здійснена для усієї сукупності об'єктів за обраними параметрами, тобто буде мати суцільний характер. Відповідно до «Методики формування спроможних громад»¹, «територія спроможної територіальної громади має включати території територіальних громад, що входять до її складу, та бути нерозривною». Тобто при проведенні кластеризації ОТГ необхідно обирати лише ті громади, що межують між собою. Це унеможливило використання пакетів прикладних програм

¹ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

і зумовило доцільність проведення кластерного аналізу у середовищі Microsoft Excel для пріоритетності економіко-географічного підходу.

Кластерний аналіз проводився для кожного року досліджуваного періоду. Для цього було використано матрицю виду:

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1j} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2j} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ij} & \dots & x_{im} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nj} & \dots & x_{nm} \end{pmatrix}, \quad (1)$$

де x_{ij} , $i = 1, n$; $j = 1, m$ – значення j -ї ознаки для i -го об'єкта.

Оскільки об'єкти описуються кількісними показниками, нами було використано Евклідову міру відстані між i -м та k -м об'єктами:

$$\rho_{ik}^E = \sqrt{\sum_{j=1}^m (x_{ij} - x_{kj})^2}. \quad (2)$$

Також застосовано метод «ближчого сусіда», що ґрунтується на найбільшій близькості об'єктів за сукупністю досліджуваних ознак у різних кластерах. Ця близькість, у загальному випадку, має групувати об'єкти разом для формування кластерів; у цьому випадку результуючі кластери можуть бути представлені довгими «ланцюжками».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Одним із основних принципів адміністративно-територіальної реформи в Україні від самого початку було визначено принцип добровільності. На сьогодні вже можна констатувати, що саме він не дав змоги одночасно провести зміни, що призвело до затягування процесу децентралізації, а також викликає певне розчарування в суспільстві та посилює позиції її противників. Отже, на сьогодні існує думка про доцільність переходу від принципу добровільності об'єднання територіальних громад до адміністративно керованого формування ОТГ. Такий підхід має як своїх прихильників, так і противників. Дедалі частіше наголошується на необхідності розроблення нового політико-правового підґрунтя, в тому числі шляхом внесення змін до чинного закону або ухваленням нового для забезпечення проведення реформ на наступному етапі. Але, на нашу думку, крім правового забезпечення наступного етапу реформ, існує необхідність в суспільно-географічному його обґрунтуванні. Це надасть можливість запропонувати оновлені механізми

та моделі реформування адміністративно-територіального устрою на наступному етапі децентралізації, оскільки чинні не забезпечили очікуваних результатів.

Вважаємо, що ефективність подальшого розвитку реформ можливо забезпечити на засадах подальшого укрупнення ОТГ шляхом їх об'єднання у кластери. При цьому кластери можуть виходити і за межі наявних нині адміністративних районів, що з 2017 року цілком урегульовано законодавчо. Створення кластерів на добровільній основі (з використанням договорів про співробітництво, що передбачено чинним законодавством) можливе і доцільне саме серед громад з подібним, близьким (не обов'язково найвищим) рівнем соціально-економічного розвитку. За таких умов буде досягнуто максимальний ефект синергії як основи сталого розвитку ОТГ і територій.

Кластерний підхід у теорії національної, державної і місцевої конкурентоспроможності М. Портера запропонований у 1990 р. [20, 21]. М. Портер дав таке визначення: «*кластер*, чи промислова група, – це група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного» [21, С. 207]. Більшість авторів при використанні кластерного підходу М. Портера роблять акцент на регіональному (просторово-територіальному, географічному) аспекті функціонування кластера в межах країни. М. Портер довів, що конкурентоспроможність країни необхідно аналізувати з позиції кластера, а не через ізольовані фірми та галузі. Конкурентні переваги країни формуються за рахунок системи детермінант, що утворює те середовище, в якому діють фірми і галузі даної країни. З урахуванням того, що М. Портер наголошував насамперед на *географічному принципі формування кластерів*, складовими конкурентних переваг країни крім галузей національного господарства, на нашу думку, є фінансово спроможні ОТГ як основа нового адміністративно-територіального устрою країни [15 та ін.].

Отже, успішність децентралізації на другому етапі можливо забезпечити за рахунок подальшого укрупнення ОТГ шляхом створення об'єднаних кластерного типу у межах області. В основу їх формування має бути покладений *економіко-географічний принцип*. Передусім існують певні географічні умови для такого об'єднання: відповід-

но до чинного законодавства територія громади повинна бути нерозривною, отже об'єднуватись зможуть ОТГ, які межують між собою. Щодо економічної складової, то на нашу думку, доцільним буде об'єднання у кластери ОТГ близьких за рівнем свого фінансово-економічного стану. Можливість взаємного доповнення ОТГ за ресурсною складовою, що включає природно-географічні (земельні, лісові, водні, мінерально-сировинні, біологічні та інші) й економічні (майнові, інфраструктурні, фінансові, людські, нематеріальні тощо) забезпечить можливість отримати фінансово спроможні кластери ОТГ, які будуть мати додаткові переваги за рахунок синергетичного ефекту, «ефекту масштабу» та економії на трансакційних витратах. Впровадження запропонованого механізму забезпечуватиме ефективність процесу децентралізації, оскільки сприятиме вирішенню основного завдання реформ – створення фінансово спроможних громад як основи сталого розвитку України та її областей.

Як було зазначено, процес децентралізації в Україні відбувається у різних регіонах з різною активністю. У зв'язку з тим, що метою роботи є суспільно-географічне обґрунтування подальших реформ децентралізації в Україні загалом, для апробації запропонованого механізму, на нашу думку, необхідно обирати територію, де практично повністю виконані завдання першого етапу.

Саме тому для аналізу була обрана **Запорізька область**, яка виділяється активністю щодо процесу децентралізації. На сьогодні на 90% території області створено ОТГ, в області є райони, в яких взагалі не залишилось сільських рад (наприклад, Оріхівський, Чернігівський).

Для визначення рівня, можливостей і перспектив створення кластерів ОТГ нами використано кластерний аналіз. Період аналізу охоплює 2016 – 2018 роки (наявні офіційні статистичні дані). Основними соціально-економічними показниками, обраними для аналізу, були такі: власні доходи, інфраструктурна субвенція та базова/реверсна дотація.

З урахуванням того, що обрані нами показники не відрізняються за одиницями виміру (усі показники вимірюються у грошових одиницях), а методика визначення обсягів інфраструктурної субвенції передбачає врахування чисельності сільського населення та площі ОТГ, нами було проведено нормування соціально-економічних показників на кількість населення ОТГ. Отже,

було визначено власні доходи на 1 особу, інфраструктурну субвенцію на 1 особу та базову/реверсну дотацію на 1 особу. Крім того, при визначенні обсягів інфраструктурної субвенції у ОТГ, до складу яких входять міста та селища міського типу, населення яких не враховується при визначенні субвенції, нормування здійснювалось на загальну чисельність мешканців ОТГ.

На **рис. 1 – 3** наведено динаміку зміни власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу в об'єднаних територіальних громадах Запорізької області впродовж 2016 – 2018 років.

На нашу думку, на найближчому етапі децентралізації кластеризація ОТГ і формування на їх основі утворень субрегіонального рівня може відбуватись шляхом об'єднання декількох ОТГ (від двох до чотирьох) з приєднанням до них сільрад, в яких ще не створені ОТГ. Саме тому, замість побудови довгих ланцюгів, у процесі кластерного аналізу доцільно виокремлювати кластери, до складу яких входять дві – чотири ОТГ. Створення довгих ланцюгів можливо очікувати на наступних етапах децентралізації. Отже, на нашу думку, утворення субрегіонального рівня доцільно формувати за кластерним принципом. Ядрами таких кластерів будуть ОТГ, що межують між собою та близькі за рівним соціально-економічного розвитку. Саме до них доцільно приєднувати сільради, в яких не створено ОТГ.

З урахуванням того, що у 2016 році у Запорізькій області функціонували шість ОТГ, було побудовано матрицю відстаней між ними.

За результатами аналізу матриці встановлено, що найближчими були такі об'єкти, об'єднані у кластери: Воскресенська та Комиш-Зорянська ОТГ; Преображенська та Комиш-Зорянська ОТГ; Веселівська та Комиш-Зорянська ОТГ та Комиш-Зорянська і Берестівська ОТГ.

Серед названих кластерів на увагу заслуговує тільки останній, оскільки лише Комиш-Зорянська (Більмацький район) та Берестівська (Бердянський район) ОТГ межують між собою. Тобто вони утворюють кластер, що має перспективи подальшого спільного соціально-економічного розвитку.

Усі інші кластери сформувались на підставі подібності соціально-економічних параметрів оцінки, але внаслідок географічної віддаленості один від одного не мають перспективного спільного розвитку.

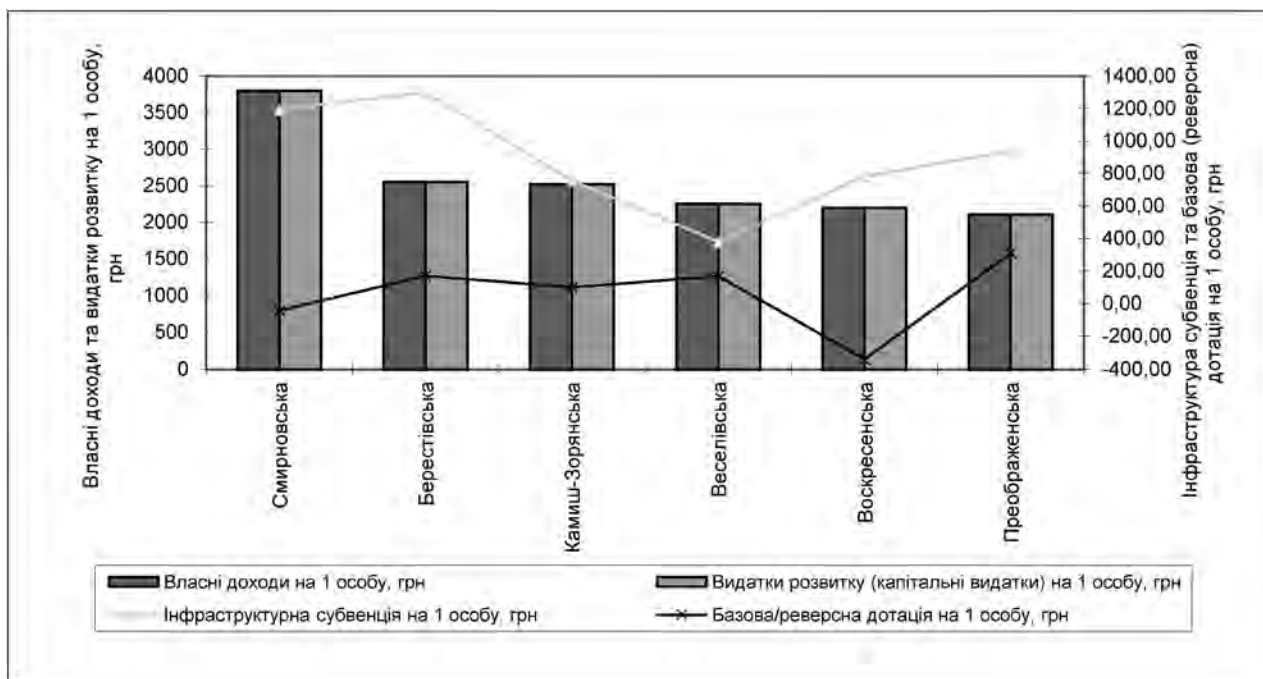

Рис. 1. Динаміка зміни показників власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу в ОТГ Запорізької області у 2016 році

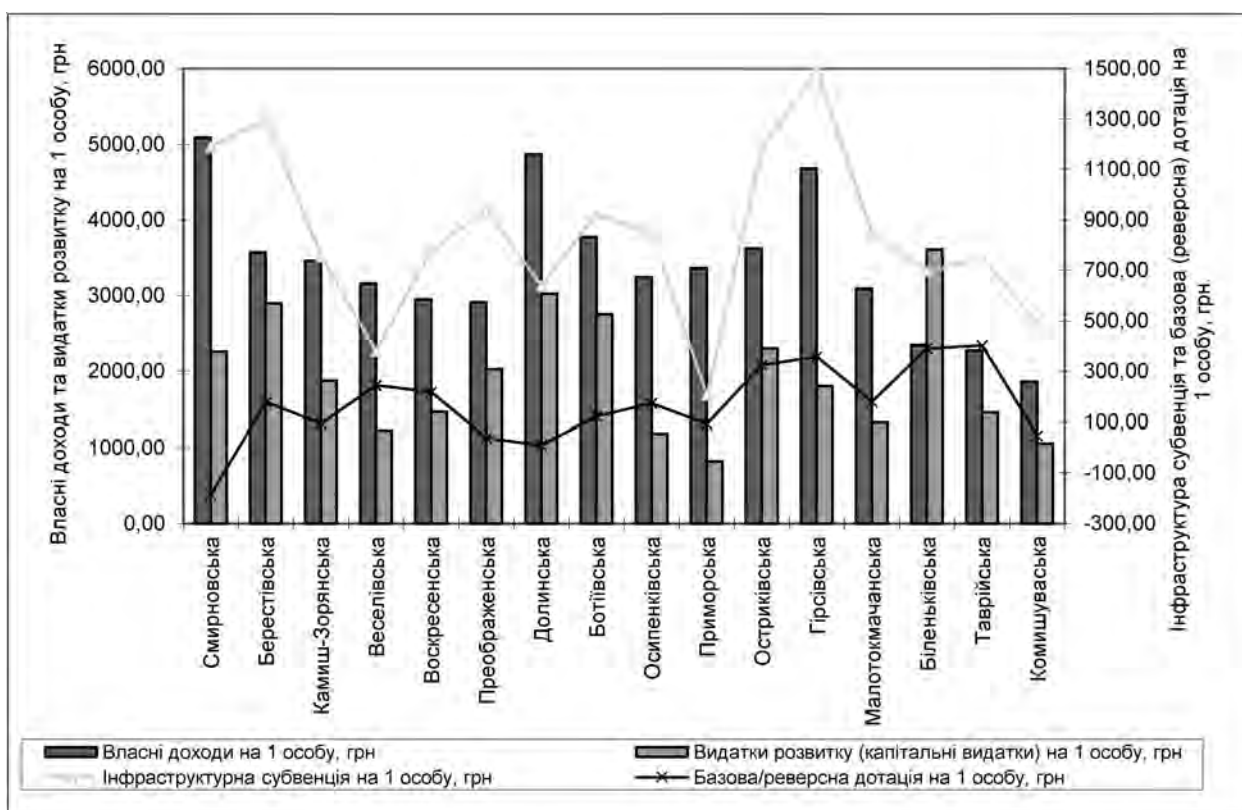

Рис. 2. Динаміка зміни показників власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу у ОТГ Запорізької області у 2017 році

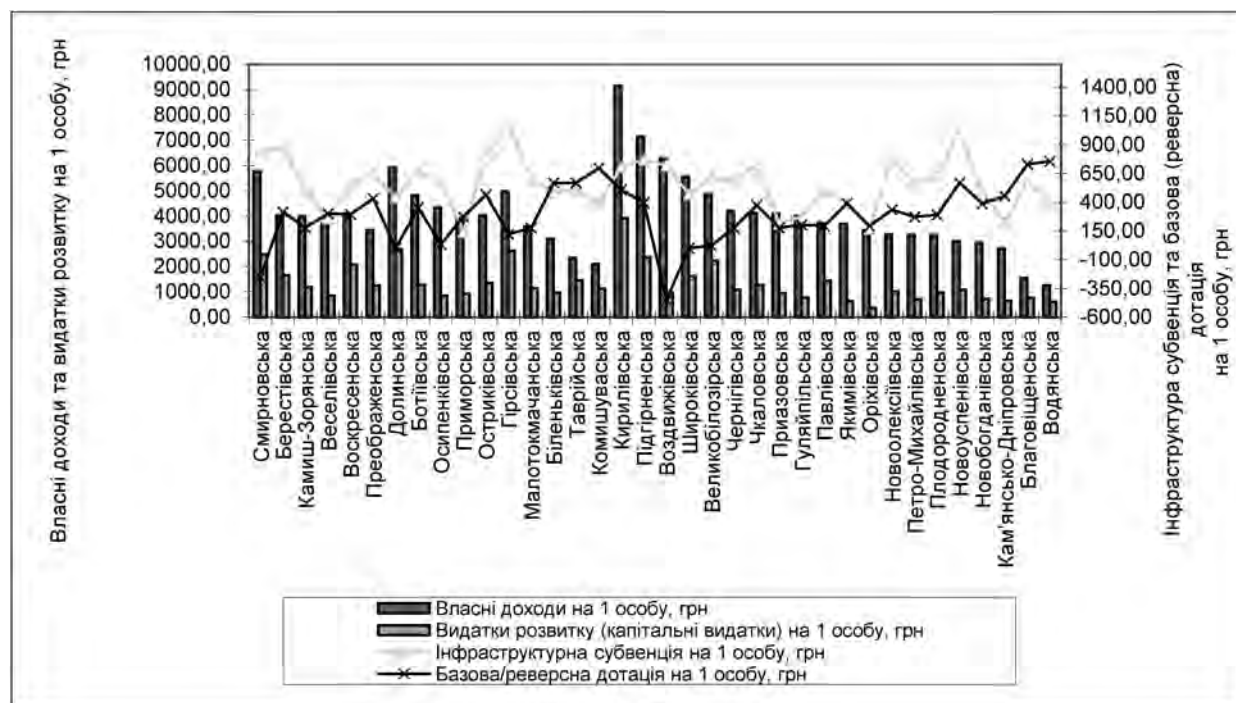

Рис. 3. Динаміка зміни показників власних доходів на 1 особу, інфраструктурної субвенції на 1 особу, базової/реверсної дотації на 1 особу та видатків розвитку (капітальних видатків) на 1 особу у ОТГ Запорізької області у 2018 році

У 2017 році кількість ОТГ Запорізької області збільшилась до 16 і була побудована відповідна матриця відстаней. На основі її аналізу можна дійти таких висновків: найближчими були такі ОТГ: Таврійська та Біленьківська; Малотокмачанська та Осипенківська; Остриківська та Берестівська; Преображенська та Веселівська; Осипенківська та Комиш-Зорянська; Приморська та Веселівська; Ботіївська та Берестівська; Воскресенська та Веселівська; Веселівська та Комиш-Зорянська; Комиш-Зорянська та Берестівська; Долинська та Смирновська; Гірсівська та Смирновська; Біленьківська та Берестівська.

Більшість із цих кластерів сформувались на підставі подібності соціально-економічних параметрів розвитку, але ОТГ безпосередньо не межують між собою.

На увагу заслуговують такі два кластери: Осипенківська (Бердянський район) та Комиш-Зорянська (Більмацький район) ОТГ і Комиш-Зорянська (Більмацький район) та Берестівська (Бердянський район), в яких ОТГ межують між собою. Отже, перспективний кластер Комиш-Зорянської (Більмацький район) та Берестівської (Бердянський район) ОТГ, створений у 2016 році, доцільно доповнити у 2017 році Осипенківською ОТГ (Бердянський район).

У 2018 році матрицю відстаней було побудовано для 36 сформованих об'єднаних територіальних громад області. Згідно з нею найближчими були такі ОТГ: Плодородненська – Петро-Михайлівська; Гуляйпільська – Приазовська; Осипенківська – Долинська; Чернігівська – Воскресенська; Якимівська – Веселівська; Остриківська – Берестівська; Воскресенська – Комиш-Зорянська; Чкаловська – Воскресенська; Приазовська – Приморська; Петро-Михайлівська-Новоолексіївська; Новоолексіївська – Преображенська; Павлівська – Комиш-Зорянська; Комишуваська – Таврійська; Малотокмачанська – Преображенська; Орхівська – Веселівська; Новобогданівська – Петро-Михайлівська; Широківська – Долинська; Комиш-Зорянська – Берестівська; Веселівська – Комиш-Зорянська; Чкаловська – Осипенківська; Біленьківська – Преображенська; Преображенська – Веселівська; Гірсівська – Ботіївська; Гуляйпільська – Ботіївська; Новоуспенівська – Плодородненська; Воздвиженська – Смирновська; Благовіщенська – Осипенківська; Великобілозірська – Широківська; Берестівська – Смирновська; Приморська – Веселівська; Долинська – Смирновська та Ботіївська – Комиш-Зорянська.

Більшість з цих кластерів сформувались на підставі подібності соціально-економічних пара-

Рис. 4. Кластери розвитку ОТГ Запорізької області

метрів розвитку, але ОТГ в них не межують між собою.

На увагу заслуговують кластери, ОТГ в яких межують між собою: Якимівська – Веселівська; Приазовська – Приморська; Малотокмачанська – Преображенська; Широківська – Долинська; Новоуспенівська – Плодородненська; Берестівська – Смирновська; Гірсівська – Ботіївська.

Проаналізуємо перспективи утворення й розвитку окремих кластерів² (рис. 4).

Розташований на Пн.Зх. області кластер можуть утворити Широківська та Долинська ОТГ Запорізького району, які межують між собою. Якщо розглядати подальший ланцюжок зв'язків, то до цього кластера формально можливо приєднати Комиш-Зорянську, Берестівську, Веселівську, Чкаловську, Осипенківську, Білень-

ківську та Преображенську ОТГ. З усіх перерахованих ОТГ територіально суміжною з ними є тільки Біленьківська ОТГ. У разі переходу до адміністративно керованого формування ОТГ до речним буде приєднання до цього кластера Миколай-Пільської сільської ради. Отже перспективний склад кластера буде такий: Широківська, Долинська, Біленьківська ОТГ та Миколай-Пільська сільська рада.

Наступний кластер утворений Малотокмачанською та Преображенською ОТГ в Орхівському районі, що також межують між собою. Якщо розглядати подальший ланцюжок зв'язків, то у цей кластер формально можливо включити Орхівську, Веселівську, Новобогданівську та Петро-Михайлівську ОТГ. З усіх перерахованих ОТГ територіально суміжною з ними є тільки Орхівська ОТГ (Василівський район). Отже, перспективний склад кластера буде такий: Малотокмачанська, Преображенська та Орхівська ОТГ. До речі, Орхівський район повністю децент-

² Нумерація на рис. 4 та характеристики окремих кластерів подано у традиційній в географії послідовності – з Півночі на Південь та з Заходу на Схід.

ралізований, отже, на нашу думку, формування кластерів свідчить про доцільність укрупнення (кластеризації) ОТГ на наступному етапі децентралізації.

Кластер Якимівської (Якимівський район) та Веселівської ОТГ (Веселівський район) також вирізняється тим, що ОТГ в ньому межують між собою. Якщо розглядати подальший ланцюжок зв'язків, то до цього кластера формально можливо приєднати Остриківську, Берестівську, Воскресенську, Комиш-Зорянську, Чкаловську та Воскресенську ОТГ. З усіх перерахованих ОТГ територіально суміжною з ними є тільки Чкаловська ОТГ (Василівський район), яку можливо долучити до цього кластера. До них у перспективі можливо приєднати Новоданилівську сільську раду (Якимівський район) та Менчурківську сільську раду (Веселівський район).

Перспективний склад кластера буде такий: Якимівська (Якимівський район), Веселівська (Веселівський район), Чкаловська (Веселівський район) й приєднані до них Новоданилівська сільська рада (Якимівський район) та Менчурківська сільська рада (Веселівський району).

Щодо Кирилівської ОТГ, яка входить до складу Якимівського району, то невиявлення кластерних зв'язків можливо пояснити тим, що ця ОТГ має найвищий рівень власних доходів на 1 особу, отримує вище середнього рівня інфраструктурну субвенцію та дотацію, тобто має параметри, відсутні у будь-якої громади, що цілком відповідає статистичним даним. Отже, на нашу думку, Кирилівську ОТГ доцільно включити до перспективного кластера, що розглядається.

Наступний кластер можливо створити між Новоуспенівською (Василівський район) та Плотородненською (Михайлівський район) ОТГ. З урахуванням того, що нами обґрунтоване створення кластера ОТГ Якимівського та Василівського районів, за винятком Новоуспенівської ОТГ, така кластеризація буде цілком доречною. Але цей кластер лише починає формуватися.

Перспективним є кластер, що включає Комиш-Зорянську (Більмацький район), Берестівську (Бердянський район) та Осипенківську (Бердянський район) ОТГ; за підсумками 2018 р. він може бути доповнений Смирновською (Більмацький район) ОТГ. Вважа-

ємо, що цей кластер має перспективи подальшого спільного соціально-економічного розвитку, не зважаючи на те, що ОТГ відносяться до двох різних районів.

Щодо територій Бердянського району, що межують із цим кластером, то на нашу думку, привертає увагу Андріївська ОТГ з центром у с. Андріївка та Андріївська сільська територіальна громада з центром у смт Андріївка (Андріївська селищна, Дмитрівська сільська та Волинська сільська ради), в якій на сьогодні ОТГ не створене. Отже, на наступному етапі децентралізації доцільним може бути приєднання цих територій до кластера. У подальшому (за даними 2019 р.) можна буде оцінити доцільність приєднання до кластера Новоукраїнської ОТГ (Більмацький район), створеної у 2019 р., та Андріївської ОТГ (Бердянський район), створення якої відбудеться у 2019 році.

Нами також був виявлений кластерний взаємозв'язок між Гірсівською та Ботіївською ОТГ Приазовського району. На сьогодні ці ОТГ не межують між собою, але між ними знаходиться територія Олександрівської та Степанівської Першої ОТГ цього району, створених наприкінці 2018 р. і тому не врахованих у кластерному аналізі. Можливо, що це також є кластером, який буде сформований у наступні роки.

Проаналізуємо перспективи створення кластера Приазовської (Приазовський район) та Приморської (Приморський район) ОТГ. Якщо розглядати подальший ланцюжок зв'язків, то у цей кластер формально можливо приєднати Новоолексіївську, Преображенську, Павлівську, Комиш-Зорянську, Комишуватську та Таврійську ОТГ. Серед цих ОТГ тільки Новоолексіївська (Приморський район) межує із Приморською ОТГ. На сьогодні безпосередньо Приазовська та Приморська ОТГ не межують, але між ними наявна територія, яка їх може об'єднати в разі подальшої децентралізації. Такими об'єктами можуть стати Нововасилівська селищна, а також Добрівська, Дмитрівська, Богданівська, Бесідівська, Воскресенська, Ганнівська, Маківська, Новоспаська, Розівська, Федорівська сільські ради (Приазовський район) та Орлівська, Інзівська, Банівська, Вячеславська, Партизанська, Юр'ївська, Гюнівська, Єлизаветівська, Єлисеївська, Зеленівська та Коларівська сільські ради (Приморський район).

На нашу думку, використати запропонований механізм кластеризації доцільно у процесі виконання завдань реформування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня, передбаченого урядовою Концепцією реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної влади, відповідно до якої мають змінитись кількість і функції районного рівня самоврядування в Україні. Відповідно до оприлюднених даних замість 490 чинних районів має бути створено 102 більш спроможних і ефективних. Щодо Запорізької області, то відповідно до пропозиції Міністерства регіонального розвитку в області має бути п'ять районів. Отримані результати кластеризації ОТГ Запорізької області знаходяться у відповідності з межами запланованих нових районів.

Висновки

На основі проведеного аналізу результатів децентралізації можна дійти висновку про повільність процесів реформування адміністративно-територіального устрою порівняно з очікуваними результатами.

В результаті досліджень визначено, що однією з важливих складових суспільно-географічного обґрунтування механізмів подальшого розвитку реформ є здійснення подальшого укрупнення ОТГ шляхом їх об'єднання у кластери, до складу яких доцільно включати і сільради, на території яких не створено ОТГ. Для визначення рівня, можливостей і перспектив формування кластерів на базі вже створених ОТГ використано кластерний аналіз, який був застосований на прикладі

ОТГ Запорізької області. Основними соціально-економічними показниками, обраними для аналізу, були власні доходи на одну особу, інфраструктурна субвенція на одну особу та базова/реверсна дотація на одну особу.

За результатами проведеного аналізу виявлено наявність у Запорізькій області семи кластерів, до складу кожного з яких входять ОТГ з подібним в межах кластера, але не однаковим рівнем економічного розвитку (в разі їх порівняння між собою). П'ять кластерів можливо вважати досить великим (номери на карті 1, 2, 3, 5, 7), два кластери є меншими за розмірами (4, 6).

За результатами кластерного аналізу можна визначити перспективи процесу децентралізації регіону. На прикладі Запорізької області визначено територіальний потенціал розвитку ОТГ та спроможність їх ефективного самодостатнього розвитку. Кластерний підхід забезпечує можливість визначити розміри, межі та рівень спроможності до сталого розвитку ОТГ на рівні адміністративної області та використовувати результати дослідження при створенні ОТГ.

На нашу думку, успішність наступного етапу реформ на субрегіональному рівні залежить від рівня обґрунтованості за економіко-географічними принципами.

Проведене дослідження, спрямоване на наукове забезпечення процесів децентралізації, сприятиме формуванню оптимальних територіальних комплексів, які акцентують регіональну політику на базовий та субрегіональний територіальний рівень, що матиме потенціал та спроможність до сталого розвитку.

References [Література]

1. *Decree of the President of Ukraine «On the Strategy of Sustainable Development» Ukraine-2020»* (from January 12, 2015, № 5/2015). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (date of treatment 04.02.2018). [In Ukrainian]. [Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (від 12 січня 2015 р., № 5/2015). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення 04.02.2018)].
2. *Strategy of Sustainable Development» Ukraine-2030*, project. Kyiv, 2017. [In Ukrainian]. [Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект) Київ, 2017, ПРООН]
3. Wollmann H. (2011). Reorganizing Local Government: Between Territorial Consolidation and Two-tier Intermunicipality. *HKJU-CCPA*, 11(3), 681-706.
4. Andre C., Garcia C. local Public Finances and Municipal Reform in Finland (2014). *OECD Economics Department Working Papers*, 1121. OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jz2qt0zj024-en>
5. Feltensteina A., Iwata S. (2005). Decentralization and macroeconomic performance in China: regional autonomy has its costs. *Journal of Development Economics*, 76, 481-501.
6. Rudenko L.H., Lisovsky S.A., Maruniak Eu.O. (2016). Challenges and threats of spatial development of Ukraine on the way to European integration. *Ukrainian geographical journal*, 1, 41-46. DOI: 10.15407/ugz2016.01.041 [In Ukrainian]. [Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Виклики і загрози просторового розвитку України на шляху до євроінтеграції. *Укр. геогр. журн.* 2016. № 1, С. 41-46. DOI: 10.15407/ugz2016.01.041]
7. *Territorial community as a base part of the administrative - territorial device of Ukraine: problems and prospects of*

- reforming. *The analytical report*. Kyiv, 2016. 61 p. [In Ukrainian].
[Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Київ, 2016. 61 с.]
8. Batanov O. V. *A territorial community - primary subject of municipal authority in Ukraine: concept and attribute*. URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf. (date of treatment 04.02.2018). [In Ukrainian].
[Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення 04.02.2018).]
  9. Murkovich L. *Territorial community as the subject of local self-management in Ukraine: theoretical aspects*. URL: http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf. (date of treatment 04.02.2018). [In Ukrainian].
[Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. URL: http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf (дата звернення 04.02.2018).]
  10. Molodozhen Yu. B. (2006). Concept and essence of a territorial community in system of local self-management of Ukraine. *University scientific slip: a magazine of Khmelnytskyi university*, 2, 128-136. [In Ukrainian].
[Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України. Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького ун-ту. 2006. № 2. С. 128-136.]
  11. *Administrative-territorial structure of Ukraine: methodological bases and practice of reforming*: monograph (2016). Lviv. [In Ukrainian].
[Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія. Львів, 2016. 264 с.]
  12. Baranovskyi M.O. (2017). Financial decentralization in Ukraine: regularities of implementation. *Ukrainian geographical journal*, 4, 30-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030>. [In Ukrainian].
[Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Укр. геогр. журн. 2017. № 4. С. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030>]
  13. Oliinyk Ya.B., Ostapenko P.O. (2016). The Formation of amalgamated territorial Communities in Ukraine: Benefits, Risks, Threats. *Ukrainian geographical journal*, 4, 37-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030> [In Ukrainian].
[Олійник Я. Б., Остапенко П.О. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози. // Укр. геогр. журн. 2016. №4. С. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030>]
  14. *A public ecological policy of Ukraine is in the conditions of decentralization of power*: Nauk. red. prof. Ye.V. Khlobystov. (2016). Kyiv. 226 p. [In Ukrainian].
[Державна екологічна політика України в умовах децентралізації влади / за наук. ред. Є.В. Хлобистова. Київ, 2016. 226 с.]
  15. Horoshkova L.A., Volkov V.P., Karbivnychy R.O. (2018). Cluster-logistical approach in management of territorial communities *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property: a collection of scientific works*. Mariupol. 17, 97-105. [In Ukrainian].
[Горошкова Л.А., Волков В.П., Карбівничий Р.О. Кластерно-логістичний підхід в управлінні територіальними громадами. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць. Маріуполь, 2018. № 17. С. 97-105.]
  16. Volkov V.P., Horoshkova L.A., Karbivnychy R.O. (2018). *Property Management of Territorial Communities*. Belostok. 144 p. [In Ukrainian].
[Волков В. П., Горошкова Л. А., Карбівничий Р. О. Управління нерухомістю територіальних громад. Белосток, 2018. 144 с.]
  17. Volkov V.P., Karbivnychy I.O., Karbivnychy R.O., Horbova I.A. *Conditions of the no-loss functioning of territorial formation*. Belostok, 2018. 190 p.
  18. Horoshkova L., Volkov V., Kapranova L., Komelina A. (2018). The Reverse Subsidy's Impact of United Territorial Community's Budget Generations. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.8), 539-543.
  19. Horoshkova L.A., Volkov V.P., Khlobystov Ye.V., Kutyk V.V. (2019) Prognostic models of financial regulation of budgets of territorial communities. *University Economic Bulletin of Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University*, 42, 179-190. [In Ukrainian].
[Горошкова Л. А., Волков В. П., Хлобистов Є.В., Кутік В.В. Прогностичні моделі фінансового регулювання бюджетів територіальних громад. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету. 2019. № 42. С. 179-190.]
  20. Porter M. (2001). *A competition*. Moscow. 560 p. [In Russian].
[Портер М. Конкуренція. Москва, 2001. 560 с.]
  21. Porter M. (1993). *The international competition*. Moscow. 896 p. [In Russian].
[Портер М. Международная конкуренция. Москва, 1993. 896 с.]

Стаття надійшла до редакції 27.08.2019